

Geliş Tarihi : 24.08.2024
Kabul Tarihi : 13.09.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1538284>

Türten, B. & Tayınmak İ. (2024). Önyargı üzerine belgesel filmlerin etkisi: Çöp belgesel filmi örneği. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(24), 456-481. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1538284>

ÖNYARGI ÜZERİNE BELGESEL FİMLERİN ETKİSİ: ÇÖP BELGESEL FİLMİ ÖRNEĞİ

Burak TÜRTE¹, İlknur TAYINMAK²

ÖZ

Belgesel film, sinema tarihi boyunca gerçekliği kendine özne edinen yapısı ile güçlü bir anlatım aracı olmuştur. Bu yönü ile belgesel filmler, izleyicilerin tutum ve davranışlarında etkili olabilmektedir. Bu çalışmada, tarihsel süreç içerisinde farklı gruplar tarafından kitleleri etkileme amacı ile kullanılan belgesel filmlerin, önyargılı tutumlar üzerindeki etkisini test etmek amaçlanmaktadır. Bu amaçla belediye çöplüklerinde çalışan insanların yaşamını konu alan Çöp belgesel filminin, çöplükte çalışan bireylere yönelik tutumları değiştirme gücü incelenmiştir. Mevcut araştırmanın örneklemini 103 üniversite öğrencisi ve personeli (yaş ort.= 22,43, SS= 6,39) oluşturmaktadır. Bu çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Mesafe Ölçeği, Empatik Eğilim Ölçeği ve Önyargısal Tutum Ölçeği'nden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Ek olarak katılımcıların, çöp toplayanlara yönelik kalıpyargılarını ve duygularını değerlendirmek amacıyla cümle tamamlama ifadeleri sunulmuştur. Bu çalışmada deney ve kontrol grubu katılımcılarından ön test ve son test aşaması kapsamında iki farklı zamanda ölçüm alınmıştır. Deney grubunda yer alan katılımcılar Çöp belgeselini izlerken, kontrol grubundaki katılımcılar Bademler belgesel filmi izlemiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda, deney grubunda yer alan katılımcıların ön test ve son test pozitif duygu ve negatif duygu puanlarının beklenen yönde değiştiği belirlenmiştir. Deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarının, sosyal mesafe düzeylerinde ise beklenenin tersi yönde anlamlı bir etki görülmüştür. Cümle tamamlamaya ilişkin yanıtlar incelendiğinde ise deney grubu katılımcılarının, kontrol grubuna kıyasla, çöplükte çalışanlara yönelik olumlu ifadelerinin arttığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak, deney grubunda yer alan katılımcıların, belgeseli izledikten sonra çöplükte çalışanlara yönelik empatik ifadelerinin yoğun olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular, adil dünya inancı ve hazırlayıcı etki kavramları çerçevesinde tartışılmıştır. Bu çalışmanın, belgesel sinema ve önyargı konusundaki bilgi birikimine ve önyargıların azaltılması konusunda geliştirilecek programlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra çalışmanın, iletişim çalışmalarındaki etki alanlarının genişlemesi ve sinemanın toplumsal katkısının artması gibi durumlara temel oluşturacağı ön görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belgesel film, Önyargı, Çöp belgeseli, Sosyal psikoloji

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Safranbolu Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, burakturten@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1962-7781>

² Arş. Gör. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ilknurtayinmak@karabuk.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1120-8950>

Date Received : 24.08.2024

Date Accepted : 13.09.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1538284>

Türten, B. & Tayınmak İ. (2024). The effect of documentary films on prejudice: The example of the documentary Garbage. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 12(24), 456-481. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1538284>

THE EFFECT OF DOCUMENTARY FILMS ON PREJUDICE: THE EXAMPLE OF THE DOCUMENTARY FILM GARBAGE

Burak TÜRTE³, İlknur TAYINMAK⁴

ABSTRACT

Throughout the history of cinema, documentary film has been a powerful narrative tool with its structure that makes reality its subject. With this aspect, documentary films can be effective in the attitudes and behaviours of the audience. This study aims to test the effect of documentary films on prejudiced attitudes, which different groups have used to influence the masses in the historical process. For this purpose, the power of the documentary film Garbage, which is about the life of people working in municipal garbage dumps, to change attitudes towards individuals working in garbage dumps was examined. The study sample comprised 103 university students and staff (age mean = 22,43, SD 6,39). A questionnaire consisting of a Personal Information Form, Social Distance Scale, Empathic Tendency Scale and Prejudicial Attitude Scale was used in this study. In addition, sentence completion statements were presented to evaluate the participants' stereotypes and feelings towards the garbage collectors. This study took measurements from the experimental and control group participants at two different times within the pretest and posttest phases. While the participants in the experimental group watched the documentary film Garbage, the participants in the control group watched the documentary film Bademler. As a result of the data analysis, it was determined that the pretest and posttest positive emotion and negative emotion scores of the participants in the experimental group changed in the expected direction. There was a significant effect on the social distance levels of the participants in the experimental and control groups, which was in the opposite direction from what was expected. When the responses related to sentence completion were analyzed, it was determined that the positive expressions of the experimental group participants towards the people working in the garbage dump increased compared to the control group. In addition, it was determined that the participants in the experimental group had more empathic expressions towards the people working in the garbage dump after watching the documentary. These findings were discussed within just world belief and priming effect. This research will contribute to the knowledge of documentary cinema and prejudice and the programs to be developed to reduce prejudices. In addition, it is expected that the research will form the basis for situations such as the expansion of the areas of influence in communication studies and the increase in the social contribution of cinema.

Keywords: Documentary Film, Prejudice, Garbage documentary, Social psychology.

³ Asst Prof., Karabük University, Safranbolu Türker İnanoğlu Faculty of Communication, burakturten@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1962-7781>

⁴ Res. Assis. Dr., Karabük University, Faculty of Literature, ilknurtayinmak@karabuk.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1120-8950>

Giriş

Önyargı ve önyargının davranışsal bileşeni olan ayrımcılık (Göregenli, 2012), hedef grup üyelerinin bireysel ve sosyal düzeyde birçok dezavantaja maruz kalmasına zemin hazırlamaktadır (Sunaryo vd., 2021; Yıldırım, 2021). Önyargı ve ayrımcılık, hedef birey ve grupların fiziksel ve psikolojik sağlığını tehdit etmekte ve bireyler arasında fırsat eşitsizliği yaratabilmektedir (örn., Gabarrell-Pascuet vd., 2023; Utkan, 2023; Sanchez-Castro vd., 2024). Önyargı ve ayrımcılık konusu, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimleri gibi birçok bilim dalı tarafından ele alınmakta ve önyargıyla ilişkili değişkenler ve önyargıların azaltılmasına dair çalışmalar yürütülmektedir (örn., Clayton vd., 2023; LaVan ve Lopez, 2023). Farkındalık ve farklılıklara saygı eğitimleri (örn., Polat ve Yıldız, 2018), empati becerilerinin geliştirilmesi (örn., Sarı ve Alkar, 2023; Swart vd., 2023), gruplar arasında uygun şartlar altında sağlanan olumlu sosyal temas (örn., Maunder vd., 2020; Nieuwenhuis ve Shen, 2023), önyargıları azaltmak için kullanılan yöntemlerden bazılarıdır. Bu çalışmada ise tutum ve tutum değişimi üzerinde rol oynayan, izleyicinin duygu, düşünce ve davranışlarına etki eden sinema filmlerinin, dış gruba yönelik önyargılı tutumlar üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Tutum, tutum nesnesine ilişkin genel eğilim ve değerlendirmeyi ifade etmektedir. Tutum nesnesi, bir grup, bir birey, bir eşya, bir ideoloji vb. olabilmektedir (Mıdık, 2018, s. 19; Çapri ve Çelikkaleli, 2008, s. 36). Önyargı ise bir bireye veya gruba ilişkin bilgi sahibi olmadan veya çok az bilgiye dayanarak yanlı değerlendirmeyi ifade etmekte ve önyargılı tutumlar, olumlu veya olumsuz olabilmektedir (Erdoğan ve Vatandaş, 2020). Önyargının hedefi olan grupların iyilik halini olumsuz yönde etkileyebilen bu tutumlar, sosyal baskınlık yönelimi, tehdit algısı, sistemi meşrulaştırma eğilimi, adalet algısı, sağ kanat yetkecilik, sosyal temas, empati, bilişsel kapalılık ihtiyacı gibi birçok değişkenle ilişkilidir (örn., Len-Rios vd., 2024; Salvati ve Chiorri, 2023; Van Assche vd., 2023). Önyargı ile ilişkili bu değişkenler, aynı zamanda önyargıların nasıl azaltılabileceğine dair araştırmacılara fikir sunmaktadır. Literatür incelendiğinde önyargı kapsamında yürütülen araştırma bulgularına dayanarak önyargıyı azaltmak için çeşitli yöntemlerin etkisinin sınındığı görülmektedir. Örneğin; bazı araştırmalarda önyargıyı azaltmak için hedef gruplarla doğrudan veya dolaylı olumlu sosyal temas sağlamanın önyargıları azalttığı bulunmuştur (örn. Cocco vd., 2023; Valsecchi vd., 2024). Bazı araştırmacılar, önyargıyı azaltmak için bireylerin empati ve perspektif alma becerilerini ve farklılıklara saygı düzeylerini geliştirmeye yönelik uygulamaların önyargının azalmasına katkı sağladığını saptamıştır (örn., Aykut, 2019; Beelmann ve Heinemann, 2014; Kılıçkaya, 2023). Ancak literatür incelendiğinde bu araştırmanın inceleme konusu olan belgesel sinema ve önyargılı tutumlara ilişkin görece az sayıda izleyici araştırmasının olduğu görülmektedir (örn., Serpen vd., 2018; Vezzali vd., 2015).

Fransız Lumiere kardeşlerin 28 Aralık 1895 tarihindeki halka açık ilk film gösteriminde (Betton, 1993, s. 6.) filmlerin izleyici üzerinde etkisi olabileceğine dair çeşitli olaylar yaşanmıştır. Trenin Gara Girişi isimli filmin Paris'teki Grand Cafe'nin bodrum katında gerçekleştirilen gösteriminde iddiaya göre izleyiciler trenin üzerlerine geldiği hissine kapılarak koltuklarından kalkmış ve salondan kaçmaya çalışan seyirciler olmuştur (Pezzella, 2006, s. 39). İlk toplu film gösteriminde yaşanan bu olaylar sinemanın bireyler üzerindeki etki gücüne dair öngörüler sunmaktadır. Sinemanın 100 yılı aşkın gelişim sürecinde, ilk film örneklerinin form,

tür ve konularının da çok ötesine geçilmiştir. Bu süreçte belgesel sinema en önemli türler arasında yerini almıştır. Grierson'a göre belgesel sinema "Olanın yaratıcı bir uygulamadan geçirilmesi"dir (Coşkun, 2011, s. 152). Bu noktada belgesel sinema gerçeğin aktarıldığı, kimi durumlarda gerçeğin birebir yansıtıldığı kimi zaman ise gerçekliğin ortaya konabilmesi adına canlandırmaya veya kurmacaya başvurulmuş bir sinema dalıdır. Belgesel sinemanın vazgeçilmez ve değişmez özelliği ise gerçeği kendisine her daim özne olarak edinmesi durumudur. Tarihsel süreç içerisinde sinemada yaşanan bu çeşitlilik sinema araştırmalarına da yön vermiştir. Sinemanın bireylerin duygu ve düşünceleri üzerindeki etkisi, ilgi çeken araştırma alanlarından biri olmuştur. Sinema filmleri, fiziksel ve zamansal konumunu koruyan bireyleri, düşünsel boyutta bu alandan çıkararak filmik mekân ve zamanın içerisine çekmektedir. Bu yönü ile sinema bireylerde hüznlenme, sinirlenme, öfkelenme ve/veya sevinme duygu durumlarını ortaya çıkarmaktadır (Lotman, 2012, s. 23). Ayrıca filmler, mekân tasarımı, aydınlatma, ses kullanımı ve mizansen öğeleri aracılığıyla yalnızlık, karamsarlık ve gerilim duyguları da oluşturabilmektedir (Peker & Süvari, 2023, s. 3449). Farklı din ve kültürlere ait bilgilerin filmler aracılığıyla aktarılması da bireylerin konuşma tarzı, ahlak ve değer yargılarında dolayısıyla düşünce ve davranışları üzerinde de etki oluşturabilmektedir (Yılmaz, 2023, s. 173). Bu noktada sinemanın kitlesel gösterimlerinin mümkün olduğu düşünüldüğünde filmlerin etki sınırlarının geniş olduğunu söylemek mümkündür. Tarihsel süreçte siyasal iktidarların da sinemanın bu etki gücünden faydalandığı görülmektedir. Sinema aracılığıyla propaganda ve ideolojik amaçlar ile bireylerin duygu ve düşünceleri üzerinde etkili olmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda sinema filmleri özellikle Sovyet döneminde Rusya, Naziler döneminde Almanya, İngiltere ve İtalya gibi ülkelerde bireyler üzerinde etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Musser, 2008, s. 115-116).

Sinema filmlerinin, bireylerin dış gruplara ilişkin tutumları üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalar, sinemanın bu konuda etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Sinema ve önyargıya dair çalışmalar incelendiğinde film analizlerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Örneğin; bu çerçevede Doğan (2022) tarafından yürütülen bir araştırmada ırkçılık ve cinsiyetçilik bağlamında Aile Arasında filmi incelenmiştir. Bir diğer araştırmada İslam karşıtlığının medya ve sinemadaki örnekleri incelenmiştir (Yel, 2018). Bazı araştırmalarda film ve dizilerde Romanlara yönelik kalıp yargıların ve önyargıların sunumu değerlendirilmiştir (örn., Gün, 2017; Taylan ve Barış, 2023). Bu kapsamda Hollywood filmleri üzerinden ırkçılık kavramının ele alındığı araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir (örn., Özkantar, 2023; Smith, 2021). Toplumsal cinsiyet çerçevesinde yürütülen araştırmalarda ise kadın bedeninin ve toplumsal cinsiyet rollerinin filmlerdeki temsilinin değerlendirildiği belirlenmiştir (örn., Martinez-Verez ve Albar-Mansoa, 2023; Nazemi vd., 2018). Sinema ile ilgili bazı araştırmalarda "öteki, kimlik ve ötekileştirme" kavramları çerçevesinde filmlerdeki temsiller üzerinden analizlerin yürütüldüğü görülmektedir (örn., Berny, 2020; Topçu, 2021; Welten, 2019).

Bu bağlamda yapılan çalışmalar incelendiğinde, yukarıda örneklendirildiği üzere sinemanın önyargılı tutumlar ile ilişkisinin çoğunlukla film araştırmaları bağlamında, film analizleri aracılığıyla ortaya konduğu söylenebilir. Ancak bireylerin duygu ve düşüncelerini etkileme potansiyeli olan filmlerin, bireylerin tutumları üzerindeki etkisinin sınırlı sayıda görgül araştırmaya konu olduğu görülmektedir. Örneğin; bu kapsamda yürütülen bir çalışmada

Hollywood filmlerine maruz kalmanın, Müslüman olmayan katılımcıların, Müslümanlık karşıtı tutumlarını anlamlı ve pozitif olarak yordadığı bulunmuştur (Ahmed, 2017). Bir diğer araştırmada Harry Potter filmleri ve kitaplarını okuyan ilkokul çağındaki çocukların göçmenlere yönelik tutumları incelenmiş ve bu filmlerin, filmdeki karakterle özdeşim düzeyine de bağlı olarak dış gruplara yönelik tutumlarla anlamlı ilişkisi olduğu saptanmıştır (Vezzali vd., 2015). Bu bağlamda yürütülen bir başka çalışmada Down Sendromu hakkında bireylerin farkındalık seviyesini arttırmak amacıyla “Gökkuşuğuna Dokunmak” adlı film katılımcılara izletilmiş ve katılımcılardan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla veri toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcıların Down Sendromuna ilişkin farkındalık düzeylerinin arttığı belirlenmiştir (Serter ve Karadaş, 2018). Bir diğer araştırma kapsamında izletilen filmin, katılımcıların empati kurma, farkındalık kazanma ve hak savunuculuğu konusundaki duyarlılıklarına olumlu etki ettiği belirlenmiştir (Kağnıcı, 2015). Bir başka çalışmada ise sosyal hizmet öğrencilerinin, dış gruba yönelik tutumlarını değiştirmede filmlerin etkisi test edilmiştir. Bu araştırma sonucunda katılımcıların dış gruba ilişkin tutumlarının, filmleri izlemeden önce ve sonra anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır (Serpen vd., 2018). Madzarevic ve Soto-Sanfiel (2018) tarafından yürütülen araştırmada da benzer şekilde, katılımcıların dış gruba yönelik tutumları ölçülmüş ve ardından dış grubun pozitif temsil edildiği bir film izletildikten sonra yeniden ölçüm alınmıştır. Bu çalışmada katılımcıların, filmi izledikten sonra dış gruba yönelik önyargı puanlarının anlamlı şekilde azaldığı raporlanmıştır.

Bu noktada ortaya çıkan film araştırmalarının çeşitli yapısı, sinemanın konu ve tür açısından zengin yapısı ile ilişkilidir. Sinema türlerinden biri olan belgesel sinema da kendi sınıflamasına sahiptir. Belgesel sinemanın doğa, gezi, araştırma, haber, propaganda, tanıtım, eğitim, bilimsel, tarih ve derleme gibi çeşitli sınıflandırmaları bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar arasında toplumsal belgesel filmler de yer almaktadır. Toplumsal belgeseller, toplumda bulunan konulara değinmektedir. Bu bağlamda belgesel sinemacı toplumdaki sorunlu alanlarda yer alan konulara odaklanarak topluma ışık tutmalı, sorunlu konuları bireylerle buluşturarak toplumsal gelişim ve dönüşüme katkıda bulunmalıdır (Türten, 2017, s. 34)

Bu çalışmada toplumsal belgesel film özelliklerini barındıran *Çöp* belgesel filminin, çöplükte çalışan bireylere yönelik tutumlar üzerindeki değişim gücü test edilecektir. *Çöp* belgeseli belediye çöplüklerinde çadırlar kurarak yaşamlarının tamamını orada geçiren, çocuklarını okullarına dahi oradan gönderen insanların yaşamına odaklanmaktadır. Tüm hayatlarını belediye çöplüklerinde geri dönüşüm malzemelerini toplayarak geçiren insanlar oldukça düşük bir gelir için çalışırken aynı zamanda kazandıkları gelirin yarısını çöplük sahibine (şıha) vermektedir. Bebek, çocuk, yetişkin, yaşlı olmak üzere ailece yapılan bu faaliyeti konu alan *Çöp* belgesel filmi, izleyiciye bilinmeyen ve gün yüzüne çıkmamış bir gerçekliği birincil tanıklar aracılığıyla aktarmaktadır. Filmin özelliği toplumda önyargı ile yaklaşılan ve bunun ötesinde istenmeyen/dışlanan meslek grupları arasında yer alan çöp çalışanlarının gerçekliğini, kendi iç dünyalarından, kendi duygu, düşünce ve görüşleri ile aktarmasıdır. Bu konuda yapılmış ender çalışmalardan biri olması, belgesel filmi anlamlı ve biricik kılmaktadır. Tüm bu özellikleri nedeni ile araştırma kapsamında bu belgesel film seçilmiştir.

Araştırmada *Çöp* belgesel filminin, dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkisi incelenirken, empati düzeyinin karıştırıcı etkisi de göz önüne alınmaktadır. Empati, önyargı ile

yakından ilişkili bir kavramdır. Empati ve önyargı çerçevesinde yürütülen araştırmalar, empati düzeyi yükseldikçe dış gruplara yönelik olumlu tutumların arttığını göstermektedir (örn., Ünal vd., 2021; Stathi vd., 2021). Bu nedenle önyargıyı azaltmaya yönelik yürütülen bazı çalışmalarda, bireylerin empatik becerisini arttırmaya yönelik eğitimler verilmektedir. Bu çalışmaların sonucunda, bireylerdeki empati düzeyinin artışıyla birlikte hedef dış gruba yönelik olumsuz tutumlarının azaldığı ve olumlu tutumlarının geliştiği belirlenmiştir (örn., Lindsey vd., 2015; Whitford ve Emerson, 2019). Bahsi geçen araştırma bulgularına dayanarak, bu araştırmada katılımcıların empati düzeyinin, çöplükte çalışan insanlara yönelik tutumlarla ilişkili olabileceği öngörülmüş ve bu nedenle kontrol değişkeni olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı belgesel sinemanın önyargılı tutumlar üzerindeki etkisini test etmektir. Bu bağlamda Çöp belgesel filminin, bireylerin çöplükte çalışan insanlara yönelik tutumları üzerindeki etkisi, ön test-son test kontrol gruplu deney deseni ile test edilecektir. Çalışma, önyargı üzerinde belgesel filmin etkisini inceleyerek alan yazına katkı sunmanın yanı sıra önyargıların azaltılması için geliştirilecek önleme ve müdahale programlarına katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca bu araştırma, belgesel filmlerin yeni etki alanlarını ortaya koyarak belgesel sinemanın gelişimine katkı sunabilecektir. Bir iletişim aracı olarak sinemanın, bireylerin duygu ve düşünceleri üzerindeki etki potansiyeli göz önüne alındığında önyargıları azaltma üzerine belgesel sinemanın etkisini incelemenin, önyargıyı inceleyen bilim dallarına ve sinema çalışmalarına katkı sağlayacağı ve multidisipliner bir bakış açısı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Soruları ve Hipotezler

Bu araştırmada yanıtlanması hedeflenen araştırma soruları aşağıdadır:

1. Belgesel filmler, bireylerin hedef dış gruplara ilişkin önyargılı tutumlarını azaltıcı bir etkiye sahip midir? Bu bağlamda Çöp belgesel filmi, çöplükte çalışan insanlara yönelik tutumların değişmesinde etkili bir araç mıdır?

Yukarıda sunulan araştırma soruları çerçevesinde aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

Hipotez 1: Çöp belgesel filmini izleyen katılımcıların (deney grubu), çöplükte çalışan insanlara yönelik ön test ve son test tutum puanlarında anlamlı bir farklılık mevcutken; kontrol grubunda anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez 1a: Deney grubu katılımcılarının çöplükte çalışan insanlara yönelik genel duygu düzeyi ön test aşamasından son test aşamasına anlamlı artış gösterir. Kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son test genel duygu düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık mevcut değildir.

Hipotez 1b: Deney grubu katılımcılarının çöplükte çalışan insanlara yönelik pozitif duygu düzeyi ön test aşamasından son test aşamasına anlamlı artış gösterir. Kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son test pozitif duygu düzeylerinde anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez 1c: Deney grubu katılımcılarının çöplükte çalışan insanlara yönelik negatif duygu düzeyi ön test aşamasından son test aşamasına anlamlı şekilde azalmaktadır. Kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son test negatif duygu düzeylerinde ise anlamlı farklılık yoktur.

Hipotez 1d: Deney grubu katılımcılarının çöplükte çalışan insanlara yönelik sosyal mesafe düzeyi ön test aşamasından son test aşamasına anlamlı şekilde azalmaktadır. Kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son test sosyal mesafe düzeylerinde anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotez 2: Deney grubunda yer alan katılımcıların, çöplükte çalışan insanlara yönelik olumlu ifadeleri, belgesel filmi izledikten sonra artış gösterirken, kontrol grubunda yer alan katılımcıların olumlu ifadeleri sabit kalmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Örnekleme

Çalışmaya Karabük Üniversitesi'nde lisans ve lisansüstü öğrenim görmekte olan öğrenciler ile akademik ve idare personeller katılım sağlamıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi, araştırmacının kolay erişebileceği bireyler veya gruplardan örneklem seçtiği olasılıksız örnekleme yöntemidir. Bu yöntem, genellikle zaman ve maliyet kısıtlamaları nedeniyle tercih edilmektedir (Etikan et al., 2016). Bu kapsamda araştırmacıların iletişim kurdukları öğretim üyeleri aracılığıyla öğrencilere ulaşılmıştır. Araştırmaya 18-52 yaş aralığında bulunan 79 kadın (%76,7) ve 24 erkek (23,3) olmak üzere 103 öğrenci ve personel katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 22,43 ve standart sapması 6,39 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların %10'u akademik ve idari çalışanlardan oluşurken, %90'ı ise öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %54'ü İletişim Fakültesi, %32'si Sağlık Bilimleri Fakültesi, %14'ü ise Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim görmektedir. Katılımcıların %60'ı sosyoekonomik düzeyini orta halli, %6'sı kötü, %33'ü ise iyi olarak değerlendirmiştir. Katılımcılar, ilk ölçümün tamamlanmasının ardından kura yöntemiyle deney ve kontrol grubuna atanmıştır. Tablo 1'de ön test ve son test aşamasına katılanların sayısı yer almaktadır.

Tablo 1. <i>Ön Test ve Son Test Ölçümlerine Katılanların Sayısı</i>	
	Katılımcı Sayısı
Ön Test	103 (Ön test aşaması sonucunda 53 katılımcı deney grubuna, 50 katılımcı ise kontrol grubuna atanmıştır)
Son Test	86 (43 Deney, 43 Kontrol)

Araştırma Deseni

Bu araştırmada çöplükte çalışan insanlara yönelik genel duygu, sosyal mesafe, pozitif duygu ve negatif duygu bağımlı değişkenler olarak ele alınırken, empati düzeyi ise kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Araştırmada kontrol grubu ve deney grubu olmak üzere iki ayrı gruptan, iki farklı zaman diliminde ölçüm alınmıştır. Bu ölçümlerin ilki, ön test ölçümü olarak değerlendirilmiş ve katılımcıların, çöplükte çalışan bireylere yönelik tutumları incelenmiştir. Ön test ölçümlerinden 10-14 gün sonra deney grubunda yer alan katılımcılara manipülasyon aracı olarak Çöp belgesel filmi, kontrol grubunda yer alan katılımcılara ise Bademler belgesel filmi izletilmiştir. Bu bağlamda araştırmada 2 (Grup: deney grubu-kontrol grubu) x 2 (Zaman: Zaman 1, Zaman 2) tekrarlı ölçümlü deney deseni kullanılmıştır. Çalışmanın deseni, Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. <i>Araştırma Deseni</i>		
	Ön Test (Zaman 1)	Son Test (Zaman 2)
Deney Grubu	Tutum Ölçümleri ve Empati Ölçümü	Çöp belgesel filmi (Manipülasyon aracı)+ Tutum Ölçümleri
Kontrol Grubu	Tutum Ölçümleri ve Empati Ölçümü	Bademler belgesel filmi+Tutum Ölçümleri

Deney ve Kontrol Grubuna İzletilen Belgesel Filmler

Çöp Belgesel Filmi

Bu belgesel, belediye çöplüklerinde çadır kurarak yaşamlarının tamamını orada geçiren, çocuklarını okullarına dahi oradan gönderen insanların yaşamını anlatmaktadır. Hayatlarını belediye çöplüklerinde geri dönüşüm malzemelerini toplayarak geçiren çöp işçilerini anlatan belgesel film, ulusal ve uluslararası birçok başarı elde etmiştir. Toplam 15 ödüle sahip olan film ayrıca Fransa’da düzenlenen film festivalinde Akdeniz ülkelerinin en iyi belgesel filmi seçilmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde gösterimi yapılan belgesel, Türkiye’de 2012 yılında en çok ödül alan ilk üç film arasında yer almıştır.

Bu araştırma kapsamında Burak Türten’in yönetmenliğini yaptığı Çöp belgesel filmi, deney grubu manipülasyon aracı olarak kullanılmıştır. Çöplükte çalışan insanlara yönelik tutumların, belgesel filmin etkisiyle değişip değişmediğini test etmek amacıyla yürütülen bu çalışmada Çöp belgesel filmi izletilmeden önce ve izletildikten sonra katılımcıların tutumları ölçülmüş ve karşılaştırılmıştır.

Bademler Belgesel Filmi

Caner Özarıslan'ın yönetmenliğini üstlendiği bu belgesel, İzmir’in Urla ilçesine bağlı Bademler Köyü’nde yaşayan insanların tiyatroya olan tutkularını anlatmaktadır. Bademler Köyü, 84 yıllık geçmişe sahip bir köy tiyatrosuna ev sahipliği yapmaktadır. Bademler Köy Tiyatrosu’nda sahne alan kişiler, tamamen köy halkından oluşmakta ve hiçbir maddi beklenti içinde olmadan gönüllü olarak oyunlarını sergilemektedir. Köylüler, bağda, bahçede ya da tarlada geçirdikleri mesai dışında kalan zamanlarını tiyatroya ayırarak adeta kendilerini bu sanata adanmıştır. Tiyatroda sahne alan kişiler, demirci, çiftçi, boyacı, şoför gibi köyde yapılabilecek mesleklerle uğraşmakta, herhangi bir formal tiyatro eğitimi almadan, nesilden nesile aktarılan bilgilerle oyunlarını sahnelemektedir. Böylelikle, 84 yıllık bu gelenek, köy halkı tarafından yaşatılmaya devam edilmektedir. Araştırmada Bademler belgesel filmi, kontrol grubuna atanan katılımcılara izletilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla *Kişisel Bilgi Formu, Duygu Termometresi, Sosyal Mesafe Ölçeği, Önyargısal Tutum Ölçeği ve Empatik Eğilim Ölçeği*’nden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların, hedef gruba ilişkin kalıpyargılarını ve duygularını değerlendirmek amacıyla cümle tamamlama ve cümle oluşturma yönergeleri sunulmuştur. Bunun yanı sıra deney grubunda yer alan katılımcılara, ikinci aşamada manipülasyon kontrol soruları yöneltilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumları hakkında bilgi edinmek amacıyla bu form kullanılmıştır.

Duygu Termometresi. Katılımcıların çöplükte çalışan insanlara yönelik genel duygu düzeylerini değerlendirmek amacıyla *Duygu Termometresi* (Haddock vd., 1993; akt. Özkeçeci, 2017) kullanılmıştır. Katılımcılardan “Çöp toplayan insanlara karşı hislerinizi tek bir cevap ile belirtecek olsaydınız ne derdiniz? Cevabınızı bir ısı termometresi gibi düşünün” sorusuna 0 (Çok Soğuk-Çok Olumsuz) ile 10 (Çok Sıcak-Çok Olumlu) aralığında değişen bir yanıt vermeleri istenmiştir. Bu ölçüm aracından alınan yüksek puanlar, hedef dış gruba yönelik yüksek olumlu duygu duruma işaret etmektedir. Puanlar yükseldikçe, çöplükte çalışan insanlara yönelik olumlu duygular artış göstermektedir.

Önyargısal Tutumlar Ölçeği (Dış Gruba Yönelik Olumsuz Duygular Ölçeği). Katılımcıların çöplükte çalışan insanlara yönelik önyargı düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılan bu ölçek, Stephan ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilmiş ve Balaban (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 12 maddeden oluşan bu ölçek, çeşitli duygu ifadelerini içermektedir. Bu kelimelerin bir kısmı pozitif (sevgi, şefkat, onaylama, benimseme gibi), bir kısmı ise negatif (antipati, düşmanlık, nefret gibi) duyguların derecesini değerlendirmektedir. Ölçekte yer alan pozitif ve negatif duygu ifadeleri, 1 (Duygularımı hiç yansıtmıyor) ile 5 (Duygularımı tamamen yansıtıyor) aralığında değişen 5’li Likert türü bir skala üzerinden yanıtlanmaktadır. *Pozitif duygu ve negatif duygu* şeklinde iki alt boyut üzerinden analiz edilen ölçekten alınan yüksek puanlar bahsi geçen duygunun yüksekliğine işaret etmektedir. Çalışmada ölçeğin negatif duygu alt boyutu için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ön test ölçümlerinde .71, son test ölçümlerinde ise .69 olarak hesaplanmıştır. Pozitif duygu alt boyutunun ise Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ön test ölçümlerinde .82, son test ölçümlerinde ise .88 olarak hesaplanmıştır.

Sosyal Mesafe Ölçeği. Bogardus (1925; akt. Balaban, 2013) tarafından geliştirilen ve Balaban (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan bu ölçek bireylerin, çöplükte çalışanlarla farklı sosyal etkileşimlere yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. “Çöplükte çalışan biri ile aynı sokakta yaşıyor olsanız”, “Çöplükte çalışan bir yakın arkadaşınız olsa”, “Çöplükte çalışan bir kapı komşunuz olsa” ve “Çöplükte çalışan biri ile evlenseniz” maddeleri, ölçekte yer alan maddelere örnektir. Ölçek maddelerine verilen yanıtlar 1 (Çok rahat hissedirim) ile 5 (Çok rahatsız olurum) aralığında değişen 5’li Likert türü bir skala üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, hedef dış gruba yönelik yüksek sosyal mesafeye işaret etmektedir. Bu çalışmada Sosyal Mesafe Ölçeği’nin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ilk ölçümde .81, ikinci ölçümde ise .86 olarak hesaplanmıştır.

Empatik Eğilim Ölçeği. Katılımcıların genel empati düzeylerinin verilen yanıtları etkileyebileceği düşünülerek bu değişken, kontrol değişkeni olarak ele alınmıştır. 20 maddeden oluşan bu ölçek, Dökmen (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerden bazıları şunlardır: “Bana dertlerini anlatanlar yanımdan ferahlamış olarak ayrılırlar”, “Genellikle insanlara güvenirim”, “Film seyrederken bazen gözlerim yaşarır”. Ölçek maddelerine verilen yanıtlar 1 (Tamamen aykırı) ile 5 (Tamamen uygun) aralığında değişen 5’li Likert tipi bir skala üzerinden değerlendirmektedir. Ölçekte yer alan 8 madde ters kodlanarak değerlendirilmektedir. Ölçek puanı, maddelere verilen yanıtların ortalaması alınarak

hesaplanmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, emp atik eğilim düzeyinin yüksekliğini ifade etmektedir. Ölçeğin, bu çalışma kapsamında Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .77 olarak hesaplanmıştır.

Cümle Tamamlama. Katılımcıların belediye çöplüklerinde çalışanlara yönelik duygu ve düşüncelerini kendi kullandıkları cümleler ile değerlendirmek amacıyla katılımcılara cümle tamamlama ve oluşturma yönergesi verilmiştir. Bu kapsamda katılımcılardan, ön test ve son test aşamasında “çöplükte çalışanlarla...” “çöplükte çalışan biriyle...” ve “çöplükte çalışan...” şeklinde 3 farklı cümle tamamlama yönergesi verilmiştir. Ayrıca katılımcılara “Çöplükte çalışanlar denince aklınıza gelen ilk cümleyi yazınız” yönergesi verilmiştir. Bu 4 ifadeye verilen yanıtlar, içerik analizi çerçevesinde değerlendirilmiş ve olumlu, olumsuz ve nötr olarak kategorilendirilmiştir. Deney grubunun ve kontrol grubunun, ön test ve son test aşamasında hedef gruba ilişkin kullandıkları olumlu, olumsuz ve nötr ifadelerin yüzdesi karşılaştırılmıştır.

Manipülasyon Kontrol Soruları. Araştırmada Çöp belgesel filmi, manipülasyon aracı olarak kullanılmıştır. Katılımcıların çöplükte çalışan insanlara yönelik tutumlarının filmi izledikten sonra değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülen araştırmada, belgesel filmin ardından katılımcılara filme yönelik bazı sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara “Çöp belgeselindeki belediye çöplüğü hangi il veya ilçededir?” ve “Çöp belgeselindeki çocuklar okula gitmekte midir?” soruları açık uçlu bir şekilde sorulmuştur. Buna ek olarak deney grubunda yer alan katılımcılara “Çöp belgeseli size ne hissettirdi?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

İşlem

Araştırma kapsamında Karabük Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 29/03/2024 tarih ve 2024/04(28) sayılı etik onay alındıktan sonra araştırma desenine uygun olarak ön test ve son test ölçümleri dahilinde iki farklı zaman diliminde veri toplanmıştır. Ön test verilerini toplamak için belirlenen gün ve saatte amfilere gidilerek öğrencilere çalışmanın amacı, yaklaşık kaç dakika süreceği, çalışmanın gönüllülük esasına dayandığı aktarılmış ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen katılımcılara anket formu uygulanmıştır. Ön test aşamasının tamamlanmasının ardından katılımcılar kura yöntemiyle gruplara atanmıştır. İlk ölçümden 10-14 gün sonra deney grubunda yer alan katılımcılara manipülasyon aracı olan Çöp belgesel filmi, kontrol grubu katılımcılarına ise Bademler belgesel filmi izletilmiştir. Belgesel filmlerin izletilmesinin ardından katılımcılara ön test aşamasındaki anket formu yeniden uygulanmıştır. Araştırmanın son test ölçümleri alındıktan sonra katılımcıların, araştırma hakkındaki soruları yanıtlanmış, araştırma sonuçları hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için araştırmacıların iletişim bilgileri tekrarlanmış ve çalışma sonlandırılmıştır.

İstatistiksel Analiz

Araştırma kapsamında toplanan veriler, IBM SPSS 26 Programı ile analiz edilmiştir. Bu çalışmada katılımcıların, sosyal mesafe, pozitif duygu, negatif duygu ve empati puanları değerlendirilmiştir. Bu araştırmada öncelikle verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığını test etmek amacıyla normallik analizleri yürütülmüştür. Bu kapsamda tek değişken uç değer analizlerinin yanı sıra Mahalanobis Distance Analizi ile uç değerler tespit

edilmiş ve 13 katılımcının verisi, veri setinden çıkarılmıştır. Uç değerlerin veri setinden çıkarılması sonucunda her bir değişkenin Kurtosis ve Skewness değerlerinin -1.5 ve +1.5 aralığında olduğu belirlenmiştir. Tabachnick ve Fidell'e (2013) göre değişkenlerin Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1.5 ve +1.5 aralığında olması, verinin normal dağılım gösterdiğine işaret etmektedir. Çöplükte çalışan insanlara yönelik ön test ve son test tutum puanlarını karşılaştırmak için ise tekrar ölçümlü MANOVA yürütülmüştür.

Araştırmada Çöp belgesel filmini izleyen katılımcıların hissettiklerine yönelik verdikleri yazılı cevabı analiz etmek için “*İletişimin belirgin (yazılı/açık) içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniği*” (Gökçe, 2001, s.7) olarak kabul edilen içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, nesnel okuma ilkelerini benimseyen araştırma yöntemleri arasındadır. Bu analiz yöntemi, ham verilerin incelenmesinde ve anlamlandırılmasında sistematik bir metodoloji sağlamaktadır (Demirci ve Köseli, 2017, s.344). Belgelerdeki dil, anlatım, felsefe ve bakış açısı gibi özellikler, derinlemesine yapılan çözümlenmelerle anlaşılmaya çalışılmaktadır (Karasar, 2017, s.231). İçerik analizinde benzer veriler, belirli temalar ve kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmekte, okuyucu tarafından anlaşılabilir bir şekilde düzenlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.227).

İçerik analizi için öncelikle kodlama kılavuzu oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla Bilgin'in (2014) işaret ettiği üzere, mevcut çalışmada örneklemin bölüneceği birimler ve kategoriler tespit edilmiş ve kategoride yer alan kodların frekansları belirlenmiştir. Bu süreçte kodlama kılavuzunda yer alan ve kod adı verilen kavramlar, literatür bilgisi, araştırmacıların bilgisi ve verilerin incelenmesi yöntemi ile oluşturulmuştur. Kodlama sürecinde bağımsız iki kodlayıcı verileri kodlamış ve güvenilirlik testi yapılmıştır. Bu çalışmada kodlayıcıların aynı veri setinde yaptığı kodlamalar yüzde 88'in üzerinde benzerlik göstermiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre kodlama işlemlerinde en az yüzde 70 güvenilirlik düzeyine ulaşılması gerekmektedir. Bu durumda kodlama kılavuzunun güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında filmin ne hissettirdiğine ilişkin soruya verilen yanıtlar 2 kategori (tema) altında incelenmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda filmin hissettirdiği duygu ve filmin hissettirdiği olgu temaları altında 17 kod (kavram) çerçevesinde kodlama gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 3 adet cümle tamamlama ve 1 adet cümle oluşturma bölümlerine ilişkin verilen cevaplar tek tema altında olumlu, olumsuz ve nötr olmak üzere 3 kod (kavram) bağlamında değerlendirilmiştir. Kodlama sonucunda ortaya çıkan nicel veriler IBM SPSS 26.0 paket programında analiz edilmiştir.

Bulgular

Ön Analizler

Değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerler ve değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3.

Değişkenlerin Ortalama ile Standard Sapma Değerleri ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Değişken	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7
1. Yaş	22.44	6.39	-						
2. SED	3.26	.64	.22*	-					
3. Genel Duygu	6.58	2.33	.29**	.15	-				
4. Pozitif Duygu	3.06	.75	.05	.08	.37**	-			
5. Negatif Duygu	1.39	.53	.06	-.10	-.05	.08	-		
6. Sosyal Mesafe	2.57	.69	-.17	.01	-.36**	-.61**	.03	-	
7. Empati	3.35	.31	.04	.24**	.01	.00	-.07	-.10	-

** $p < .01$, * $p < .05$, $N=90$, SED: Sosyoekonomik Durum

Araştırma kapsamında yürütülen analizler sonucunda değişkenler arasında anlamlı korelasyonlar bulgulanmıştır. Katılımcıların çöplükte çalışan insanlara yönelik genel duygu düzeyleri ile yaş ($r=.29$) ve pozitif duygu ($r=.37$) düzeyleri arasında pozitif, genel duygu ile sosyal mesafe ($r=-.36$) düzeyleri arasında ise anlamlı negatif korelasyon bulunmuştur. Ayrıca sosyal mesafe düzeyi ile pozitif duygu arasında da anlamlı negatif korelasyon ($r=-.61$) olduğu belirlenmiştir. Empatinin ise yalnızca sosyoekonomik durum ile arasında anlamlı pozitif bir ilişki ($r=.24$) olduğu saptanmıştır.

Manipülasyon Kontrol Soruları

Araştırmada tutum değişimi üzerine etkisi incelenen Çöp belgesel filmini izleyen katılımcıların, filme ilişkin dikkatini değerlendirmek amacıyla iki soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan biri bahsi geçen filmdeki belediye çöplüğünün hangi il veya ilçede bulunduğu dairdir. Deney grubunda yer alan ve filmi izleyen 43 katılımcının tamamının bu soruya doğru bir şekilde “Mersin veya Tarsus” yanıtını verdiği belirlenmiştir. İkinci soru ise “Çöp belgeselindeki çocuklar okula gitmekte midir?” sorusudur. Tüm katılımcılar bu soruya “evet/ evet gitmektedir” şeklinde yanıt vermiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar, katılımcıların belgeseli dikkatli bir şekilde izlediğini ve belgesele ilişkin sorulara doğru yanıt verdiğini göstermektedir.

Deney Grubu ve Kontrol Grubu Karşılaştırması

Bu çalışmada deney grubunda yer alan katılımcıların, Çöp belgeselini izlemeden önce ve izledikten sonra çöplükte çalışan insanlara yönelik tutumlarında pozitif yönde bir farklılık meydana geleceği ancak kontrol grubunda yer alan katılımcıların ön test-son test tutum puanlarında herhangi bir anlamlı farklılık olmayacağı varsayılmıştır (**Hipotez 1**). Bu hipotezi test etmek amacıyla grupların Zaman 1 ve Zaman 2 genel duygu, sosyal mesafe, pozitif duygu ve negatif duygu puanları, tekrar ölçümlü MANOVA ile karşılaştırılmıştır. Empatik eğilim düzeyi ise kontrol değişkeni olarak analize dahil edilmiştir. Bağımlı değişkenlere ilişkin ön test

ve son test ortalama puan ve standart sapmaları Tablo 4'te, varyans analizi sonuçları ise Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 4.*Deney Grubu ve Kontrol Grubuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar*

	ÖN TEST		SON TEST	
	Ort.	SS	Ort.	SS
DENEY GRUBU				
Genel Duygu	6.87	2.72	6.79	2.08
Sosyal Mesafe	2.45	.69	2.79	.73
Pozitif Duygu	3.04	.71	3.25	.86
Negatif Duygu	1.47	.62	1.31	.41
KONTROL GRUBU				
Genel Duygu	6.20	2.18	6.34	2.13
Sosyal Mesafe	2.70	.66	2.62	.62
Pozitif Duygu	3.02	.85	3.05	.93
Negatif Duygu	1.39	.51	1.40	.57

Deney Grubu N=39, Kontrol Grubu N= 35

Deney ve kontrol grubu katılımcılarının, ölçümü yapılan 2 farklı zaman diliminde çöplükte çalışan bireylere yönelik sosyal mesafe, genel duygu, pozitif duygu ve negatif duygu düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla tekrar ölçümlü MANOVA yürütülmüştür. Yürütülen varyans analizi sonuçlarına göre empati düzeyi kontrol edildiğinde zamanın, bağımlı ölçümler üzerindeki temel etkisi anlamlı değildir (Pillai's Trace = .03, $F(4, 68) = .52$, $p = .72$, partial $\eta^2 = .03$). Ancak analiz sonuçlarına göre Zaman*Grup ortak etkisi anlamlıdır (Pillai's Trace = .21, $F(4, 68) = 5.17$, $p = .002$, partial $\eta^2 = .21$). Varyans analizi sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5.*Deney ve Kontrol Gruplarının Farklı Zaman Dilimlerinde Çöplükte Çalışanlara Yönelik Genel Duygu, Sosyal Mesafe, Pozitif Duygu ve Negatif Duygu Düzeyine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları*

Değişimin Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p	partial η^2
Zaman						
Genel Duygu	1.36	1	1.36	.66	.41	.009
Sosyal Mesafe	.03	1	.03	.20	.65	.003
Pozitif Duygu	.18	1	.18	.60	.44	.008
Negatif Duygu	.18	1	.18	1.08	.32	.014
Zaman*Empati						
Genel Duygu	1.42	1	1.42	.69	.41	.010
Sosyal Mesafe	.07	1	.07	.40	.53	.006
Pozitif Duygu	.25	1	.25	.82	.37	.011
Negatif Duygu	.15	1	.15	.84	.36	.012
Zaman*Grup						
Genel Duygu	.26	1	.26	.12	.72	.002
Sosyal Mesafe	1.67	1	1.67	9.85*	.002	.122
Pozitif Duygu	.33	1	.33	1.07	.30	.015
Negatif Duygu	.19	1	.19	1.09	.30	.015
Hata (Zaman)						
Genel Duygu	146.69	71	2.07			

Sosyal Mesafe	12.00	71	.17
Pozitif Duygu	21.92	71	.31
Negatif Duygu	12.48	71	.18

* $p < .05$

Varyans analizi sonuçlarına göre zamanın, genel duygu ($F(1, 71) = .66, p = .41, \text{partial } \eta^2 = .009$), pozitif duygu ($F(1, 71) = .60, p = .48, \text{partial } \eta^2 = .008$), negatif duygu ($F(1, 71) = 1.08, p = .32, \text{partial } \eta^2 = .014$) ve sosyal mesafe düzeyleri üzerindeki ($F(1, 71) = .20, p = .65, \text{partial } \eta^2 = .003$) temel etkisi anlamlı değildir. Analiz sonuçlarına göre çöplükte çalışan insanlara yönelik genel duygu ($F(1, 71) = .12, p = .72, \text{partial } \eta^2 = .002$), negatif duygu ($F(1, 71) = 1.09, p = .30, \text{partial } \eta^2 = .015$) ve pozitif duygu ($F(1, 71) = 1.07, p = .30, \text{partial } \eta^2 = .015$) üzerinde zaman ve grup değişkeninin ortak etkisinin de anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Bu bağlamda **Hipotez 1a**, **Hipotez 1b** ve **Hipotez 1c** desteklenmemiştir. Ancak pozitif duygu ve negatif duygu düzeylerinde anlamlı olmasa dahi beklenen yönde bir değişim meydana geldiği görülmektedir.

Yürütülen varyans analiz sonucunda zaman ve grup değişkeninin ortak etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir (Pillai's Trace = .21, $F(4, 68) = 5.17, p = .002, \text{partial } \eta^2 = .21$). Deney grubu katılımcılarının ön test sosyal mesafe düzeylerinin (Ort.= 2.45, SS= .69), son test sosyal mesafe düzeylerine (Ort.= 2.79, SS= .73) kıyasla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kontrol grubu katılımcılarının ise ön test sosyal mesafe düzeylerinin (Ort.= 2.70, SS= .66), son test ölçümlerinde (Ort.= 2.62, SS= .62) azaldığı görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, **Hipotez 1d**'nin desteklenmediğini göstermektedir.

İçerik Analizi

Araştırmada deney grubunda yer alan katılımcılara, Çöp belgesel filmini izledikten sonra belgeselin neler hissettirdiği sorusu yöneltilmiştir. Deney grubu katılımcılarının bu soruya verdiği yanıtlar, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar, duygu ve olgu olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Tablo 6'da Duygu Kategorisi, Tablo 7'de ise Olgu Kategorisi kodları ve frekansları yer almaktadır.

Tablo 6. Filmin Hissettirdiği Duygu Teması														
KOD	Üzüntü	Empati	Utangaç (Mahcubiyet)	Öfke (Kızgınlık)	Duygulanma	Şükür duygusu	Yardımcı olma isteği	Çaresizlik	Merhamet	Acıma	Adaletsizlik	Sorumluluk	Tanımlanamayan	Toplam
FREKANS	21	10	4	3	3	3	2	2	1	1	1	1	2	54

Çöp belgeseline dair yanıtlar incelendiğinde, 21 katılımcının “üzüntü, hüznün, durumlarına üzuldüm” gibi ifadeler kullandığı belirlenmiştir. Deney grubu katılımcılarının,

çöplükte çalışan insanlar yerine kendilerini koyduklarını ifade ettikleri cümleler “empati” koduna dahil edilmiştir. Dört katılımcı, çöplükte çalışan insanları düşününce kendi hayatlarından utanç, mahcubiyet duyduklarını dile getirirken; 3 katılımcı ise çöplükte çalışan insanların hayat şartlarına ilişkin öfke ifadeleri kullanmıştır. Üç katılımcının belgesele dair “duygulandım” ifadesini kullandığı görülmüştür. Bazı katılımcılar bu gruba yardım etme isteğini dile getirirken, bazıları kendi hayat şartlarına şükrettiklerini belirtmiştir. Bir katılımcı çaresizlik, bir katılımcı ise bu gruba yönelik sorumluluk duygusu hissettiğini dile getirmiştir (Bkz. Tablo 6).

Tablo 7. <i>Filmin Hissettirdiği Olgu Teması</i>					
KOD	<i>Zorluk</i>	<i>Yaşam Mücadelesi</i>	<i>Emek</i>	<i>Zorunluluk</i>	<i>Toplam</i>
FREKANS	10	8	2	2	22

Verilen yanıtlar incelendiğinde olgu temasında toplam 22 ifadenin kümelendiği görülmektedir. Bu noktada 10 katılımcının çöplükte çalışan insanların yaşadıkları zorluklara dair yorum yaptığı, 8 katılımcının ise bu grubun bir yaşam mücadelesi verdiğini dile getirdiği saptanmıştır. İki katılımcının, çöplükte çalışanların emeğine vurgu yaptığı görülmektedir. Diğer 2 katılımcının ise çöplükte çalışan insanların, bu işi zorunluluk nedeniyle yaptıklarını dile getirdiği belirlenmiştir (Bkz. Tablo 7).

Araştırmada deney grubu katılımcılarının, ön teste kıyasla son test aşamasında hedef grup hakkındaki olumlu ifadelerinin artış göstereceği ancak kontrol grubunda bunun sabit kalacağı öngörülmüştür (Hipotez 2). Yürütülen içerik analizi sonucunda bu öngörünün desteklendiği belirlenmiştir. Katılımcıların çöplükte çalışan insanlara yönelik duygu ve düşüncelerini değerlendirmek amacıyla 3 cümle tamamlama ve 1 cümle oluşturma yönergesi sunulmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar olumlu, olumsuz ve nötr kavramları altında kodlanmıştır. Tablo 8’de Bademler belgeselini izleyen katılımcıların (kontrol grubu), Tablo 9’da ise Çöp belgesel filmini izleyen katılımcıların olumlu, olumsuz ve nötr ifadelerinin yüzdesi yer almaktadır.

Tablo 8.
Bademler Belgesel Filmi Cümle Tamamlamaya İlişkin Katılımcı İfadeleri

	1. Cümle			2. Cümle			3. Cümle			4. Cümle			TOPLAM ORTALAMA		
	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade
ÖN TEST	36,8	5,3	57,9	44	4,8	51,2	50	7,9	42,1	37,8	5,4	56,8	42,2	5,8	52
SON TEST	37,8	2,7	59,5	44,7	5,3	50	50	5,5	44,5	47,4	5,2	47,4	44,9	4,8	50,3

Not: Tablodaki değerler yüzdelerle ifade etmektedir.

Kontrol grubu katılımcılarının, çöplükte çalışan bireylere yönelik cümleleri incelendiğinde ön test aşaması ile son test aşaması arasında büyük bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ön test aşamasında birinci ve ikinci cümle tamamlama ifadesine verilen olumlu yanıtların yüzdesinin (sırasıyla %36,8 ve %44), son test aşamasında (%37,8 ve %44,7) da benzer olduğu belirlenmiştir. Kontrol grubu katılımcılarının üçüncü soruya verdikleri olumlu yanıtların ön test ve son test aşamasında değişmediği saptanmıştır. Dördüncü aşama olan cümle oluşturmada ise verilen olumlu yanıtların son test aşamasında arttığı belirlenmiştir. Genel toplam incelendiğinde, kontrol grubu katılımcılarının ön test aşamasında çöplükte çalışanlara yönelik kullandıkları olumlu ifadelerin yüzdesinin 42,2'den, 44,9'a yükseldiği görülmektedir. Kontrol grubu katılımcılarının toplam olumsuz ifadelerinin ve nötr ifadelerin ise düşük oranda azaldığı bulunmuştur.

Tablo 9.
Çöp Belgesel Filmi Cümle Tamamlamaya İlişkin Katılımcı İfadeleri

	1. Cümle			2. Cümle			3. Cümle			4. Cümle			TOPLAM ORTALAMA		
	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade	Olumlu ifade	Olumsuz ifade	Nötr ifade
ÖN TEST	39,3	8,5	52,2	37,1	9,2	53,7	57,1	6,1	36,8	43,1	12,8	44,1	43,7	9	47,3
SON TEST	63,1	7,9	29	56,4	15,3	28,3	78,3	2,7	19	55	12,5	32,5	63	9,7	27,3

Not: Tablodaki değerler yüzdelik değerleri ifade etmektedir.

Çöp belgesel filmini izleyen deney grubu katılımcılarının ise ön test ve son test aşaması cümle tamamlama ifadeleri incelendiğinde kontrol grubuna kıyasla daha fazla değişim olduğu bulgulanmıştır. Deney grubu katılımcılarının, birinci cümlede çöplükte çalışanlara yönelik kullandıkları olumlu ifadelerinin son test aşamasında %24 artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu durumda, olumlu ifadeler ön test aşamasındaki verilere oranla %66,5 oranında artış göstermiştir. Birinci cümle tamamlama ifadesinde kullanılan nötr yanıtların oranının ise %52,2'den, %29'a gerilediği belirlenmiştir. İkinci, üçüncü ve dördüncü cümleler incelendiğinde ise olumlu ifadelerin ön test verilerine oranla, %22 ila %52 oranında artış gösterdiği tespit edilmiştir. Dört bölümdeki verilerin ortalaması incelendiğinde, Çöp belgesel filmini izleyen katılımcıların, hedef grup hakkındaki pozitif ifadelerinin %18 artış gösterdiği ve nötr ifadelerinin ise %20 azaldığı bulunmuştur. Bu durumda, olumlu ifadeler ön test aşamasındaki verilere oranla %41 oranında artış gösterirken, nötr ifadeler ise %42 oranında azalmıştır⁵.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada temel olarak belgesel filmlerin, bireylerin hedef gruba yönelik tutumları üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla Çöp belgesel filminin, katılımcıların belediye çöplüklerinde çalışan insanlara yönelik tutumları üzerindeki değişim gücü incelenmiştir. Sinemanın, bireylerin duygu ve düşünceleri üzerindeki etkisine dair çalışmalar (örn., Igartua ve Frutos, 2017), gruplar arası ilişkileri daha olumlu bir düzeye getirmede sinemanın etkin bir araç olabileceğini düşündürmektedir. Yürütülen araştırmalar, sinemanın hedef gruplara ilişkin farkındalık düzeyini ve empati becerisini arttırdığını göstermektedir (örn.,

⁵ Metin içerisindeki artış oranları, ön test aşamasındaki verilerin, son test aşamasındaki verilere oranlanması ile hesaplanmıştır.

Kağnıcı, 2015). Ancak literatürde belgesel filmlerin, katılımcıların önyargılı tutumları üzerindeki etkisini deneysel bir yöntemle inceleyen araştırma sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (örn., Serpen vd., 2018). Bu araştırma ile literatürde yer alan bu eksikliği gidermek, belgesel sinema ve tutum çalışmaları için öncül sonuçlar ortaya koymak hedeflenmiştir.

Çalışmada deney grubunun, kontrol grubuna kıyasla ön test ve son test tutum puanlarında anlamlı bir farklılık meydana geleceği öngörülmüştür (Hipotez 1a, 1b, 1c ve 1d). Yürütülen analizler sonucunda öngörülen aksine deney grubu ve kontrol grubunun, ön test ve son test pozitif duygu, negatif duygu ve genel duygu düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ancak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte deney grubunda yer alan katılımcıların çöplükte çalışan insanlara yönelik pozitif duygu ve negatif duygu düzeylerinin, kontrol grubuna kıyasla daha fazla değişim gösterdiği ve bu değişimin beklendiği yönde olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle deney grubu katılımcılarının, ön test pozitif duygu puanlarının son test ölçümlerine kıyasla arttığı, negatif duygu puanlarının ise azaldığı belirlenmiştir. Deney grubu katılımcılarının, pozitif duygu ve negatif duygu puanlarında meydana gelen bu değişim, belgesel filmlerin, katılımcıların tutumları üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışma bulgularıyla (örn., Onyekuru vd., 2021) tutarlılık göstermektedir. Gelecekte yürütülecek çalışmaların daha fazla katılımcıya ulaşılarak tekrarlanması durumunda daha farklı sonuçlar elde edilebileceği, pozitif duygu ve negatif duygunun gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaşabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada deney ve kontrol grubu katılımcılarında, çöplükte çalışan insanlara yönelik sosyal mesafe düzeyinin anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Ancak bu farklılaşma öngörülen aksine yönde olmuştur. Bu bağlamda Hipotez 1d'nin desteklenmediği görülmektedir. Bu bulgu, katılımcıların Çöp belgesel filmini izledikten sonra adalet algılarının zedelenmiş olması ve kendi durumları ile çöplükte çalışan insanların sahip olduğu koşullar arasında bir karşılaştırma yapmış olmaları ile ilişkili olabilir. Nitekim adalet istenci, bireylerin psikolojik ihtiyaçlarından biridir ve bireyler adil bir dünyada yaşadıklarına ilişkin inançlarını korumaya güdülenmiştir (Lerner, 1980; Yıldırım ve Akgün, 2013). Adil dünya inancı kuramına (Lerner, 1980) göre bireyler, ne hak ederlerse onu elde ettikleri/yaşadıkları bir dünyada olduklarına inanma ihtiyacı duymaktadır. Böylece dünyanın daha öngörülebilir olduğunu ve iyi insanların başına kötü bir şey gelmeyeceğini düşünerek kendilerini güvende hissetmektedir. Çöp'ü izleyen bazı katılımcıların, filme dair neler hissettikleri sorusuna "utanç, mahcubiyet, kendi yaşantımdan utandım" şeklinde yanıtlar verdikleri görülmüştür. Çöp belgesel filminin bireylerin adalet algısını sorgulatmış ve zedelemiş olabileceği varsayıldığında katılımcıların, psikolojik olarak daha iyi hissetmek amacıyla çöplükte çalışan insanlarla arasına daha fazla sosyal mesafe kurma ihtiyacı hissetmiş olabileceği düşünülmektedir. Adil dünya inancının, önyargılarla pozitif ilişkili olduğunu bulgulayan araştırmalar, bu görüşü desteklemektedir (örn., Linhares vd., 2023; Servidio vd., 2024; Thomas vd., 2024). Gelecekte yürütülecek araştırmalarda, Çöp belgesel filmini izleyen katılımcıların adil dünya inançları ölçülerek araştırma tekrarlanırsa bu konuda daha fazla bilgi edinilebileceği düşünülmektedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere deney grubu, bir manipülasyon aracı olarak Çöp belgesel filmini izlemiştir ancak kontrol grubu hedef gruptan bağımsız bir belgesel izlemiş olmasına rağmen bazı puanlarda küçük de olsa bir değişim meydana gelmiştir. Bu değişim, katılımcıların

daha önce üzerine düşünmedikleri bir grup hakkında düşünmüş olması ve yanıtlarının bundan etkilenmiş olmasıyla açıklanabilir. Prime etkisi (hazırlayıcı etki) olarak adlandırılacak bu etki, bireylerin ön test aşamasında ve sonrasında hedef grup üzerine bilişsel çaba sarfetmiş olmasını ve bunun sonraki yanıtları etkilemiş olabileceğini ifade etmektedir. Literatür incelendiğinde bireylerin tutum ve davranışları üzerinde hazırlayıcı etkiye sahip birçok faktörün mevcut olduğu görülmektedir (örn., Kaya, 2018; Li, 2019; Zheng ve Zhang, 2016). Bu çalışmada da benzer şekilde deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarının, anket sorularına maruz kalmalarının hazırlayıcı etkiye sahip olabileceği ve son test yanıtlarını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Gelecekte yürütülecek araştırmalarda ön test aşamasının hazırlayıcı etkisinin hesaba katılarak veri toplanması ve analiz edilmesi önerilmektedir.

Bu araştırmada sosyal mesafe ve duygu ölçümlerinin yanı sıra katılımcıların, ön test ve son test aşamasında çöplükte çalışan insanlara yönelik yazdıkları cümleler de değerlendirilmiştir. Bu bağlamda deney grubu katılımcılarının, çöplükte çalışanlara yönelik kullandıkları olumlu ifadelerin, ön test aşamasına kıyasla son testte artış göstereceği ancak kontrol grubunda bu artışın meydana gelmeyeceği öngörülmüştür (Hipotez 2). Verilerin analizi sonucunda bu hipotezin desteklendiği belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu, sinema filmleri ve tutum değişimini inceleyen çalışmalarla (örn., Kubrak, 2020; Kuzembayeva vd., 2022) tutarlılık göstermektedir. Bu çalışmada kontrol grubu ve deney grubu katılımcılarının, hedef gruba yönelik kullandıkları ifadeler, olumlu, olumsuz ve nötr olarak kategorilendirilmiş ve karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son testte kullandıkları olumlu, olumsuz ve nötr ifadelerin yüzdesi neredeyse aynı kalırken, deney grubunun yanıtlarında daha fazla değişim meydana gelmiştir. Deney grubu katılımcılarının, Çöp belgesel filmi izledikten sonra hedef gruba yönelik kullandıkları nötr ifadelerin %42 azaldığı, olumlu ifadelerin ise %41 oranında arttığı belirlenmiştir. Bu durumda, katılımcıların ön test aşamasında hedef gruba ilişkin olumlu veya olumsuz bir tutuma sahip olmaktan ziyade ağırlıklı olarak nötr olduğunu ancak filmi izledikten sonra nötr ifadelerin, olumlu ifadelere dönüştüğü belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Çöp belgesel filminin, çöplükte çalışanlara yönelik olumlu tutumları arttırdığını göstermektedir.

Bunun yanı sıra deney grubu katılımcılarına, filmi izledikten sonra belgeselin kendilerine ne hissettirdiği sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar da içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu yanıtlar incelendiğinde katılımcıların, belgeseli izledikten sonra hedef gruba ilişkin empatik ifadelerinin yoğun olduğu ve bu grubun yaşadıkları zorluklar karşısında üzüntü, utanç, sorumluluk duyguları taşıdıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Çöp belgeselini izleyen katılımcıların bazıları, çöplükte çalışanların yaşam mücadelesi verdiğini ve çok zor şartlar altında çalıştıklarını düşündüklerini dile getirmiştir. Bazı katılımcılar, belgeseli izledikten sonra çaresizlik, merhamet duygularını ifade ettikleri görülmüştür. Bu verilere dayanarak katılımcıların, Çöp belgesel filmi izledikten sonra hedef gruba yönelik empatik eğilimlerinin ve duygularının arttığı söylenebilir.

Sonuç olarak Çöp belgesel filmi izleyenlerin, hedef gruba ilişkin kullandıkları ifadelerle, pozitif duyguda ve negatif duyguda meydana gelen değişime dayanarak, deney grubunun tutumlarını değiştirme ve duygularını harekete geçirme konusunda sinema türleri arasında önemli bir yeri olan belgesel filmin etkili olduğu söylenebilir. Bu çalışma belgesel filmin bireylerin tutumları üzerindeki etkisini, deney ve kontrol grubu arasında ön test-son test ölçüm

karşılaştırması yaparak incelemesi ile diğer araştırmalardan farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgulara dayanarak, belgesel filmlerin tutumlar üzerindeki etkisinin araştırılmasının faydalı olacağı öngörülmektedir. Tutum değişimi üzerine belgesel filmlerin etkisinin daha fazla araştırılması ve bu araştırma bulgularının, önyargıları azaltmak için geliştirilecek projelere/programlara dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca belgesel filmlerin tutumlar üzerine etkisini belirlemek, gelecekte bu kapsamda yürütülecek araştırmaların önünü açarak multidisipliner çalışmaların artmasına katkı sağlayabilir. Bu yönü ile belgesel film üreten yapımcı, yönetmen ve senaristlerin sağlık ve psikoloji gibi alanlarla yapılabilecek ortak çalışmaları gözeterek yeni üretim süreçlerine dahil olması mümkün görünmektedir. Bu durum kitle iletişimi bağlamında; iletişim çalışmalarının etki alanlarının genişlemesine, sinema endüstrisinin gelişimine, filmlerin etki alanlarının ve toplumsal katkısının artmasına neden olabilir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu araştırma bazı sınırlılıklara sahiptir. Çalışmanın örneklemini, üniversite öğrencileri ve personelleri oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların yaş skalasının geniş olmadığı görülmektedir. Bu durum verilerin genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Gelecekte farklı yaş gruplarından daha fazla bireye ulaşılarak, toplumun farklı kesimleri ve farklı meslek gruplarına erişilerek ve cinsiyet dağılımının denk olması gözetilerek araştırmanın tekrarlanması önerilmektedir. Ayrıca elde edilen veriler incelendiğinde bazı sonuçların istatistik anlamlılık düzeyine yaklaştığı görülmektedir. Daha fazla katılımcıya ulaşılarak çalışmanın tekrarlanması durumunda farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı, hedef grubun çok spesifik bir grup olması ve bazı katılımcıların bu gruba ilişkin olumlu veya olumsuz bir tutuma sahip olmamasıdır. Daha yüksek düzeyde olumsuz tutumun hedefi olan gruplara ilişkin belgesel filmlerin izletilmesi durumunda, katılımcıların manipülasyon öncesi ve sonrası puanlarında daha fazla değişim olacağı öngörülmektedir. Gelecekte bu konuda çalışma yürütecek araştırmacılara, Türkiye'deki diğer dezavantajlı gruplara (göçmenler, engelli bireyler, yüksek beden ağırlığına sahip olanlar vb.) yönelik tutumlar üzerine belgesel filmlerin etkisini test etmeleri önerilmektedir.

Bu çalışma, sınırlılıklarına rağmen belgesel filmlerin, bireylerin dış gruba yönelik tutumları üzerinde etkili olduğunu göstermesiyle, sinema, psikoloji, sosyoloji gibi tutumlar üzerine çalışan bilim dallarına ve alan yazına katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır. Bu araştırma, belgesel filmlerin bireylerin hedef gruba ilişkin duyguları ve tutumları üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Buna dayanarak gelecekte belgesel filmlerin, tutum değişimi üzerindeki etkisinin daha fazla test edilmesi önerilmekte ve belgesellerin, önyargıları azaltmada etkin bir araç olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. (2017). News media, movies, and anti-Muslim prejudice: Investigating the role of social contact. *Asian Journal of Communication*, 27(5), 536-553.
- Aykut, S. (2019). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim sorunları: Farklılıklara saygı eğitimi odağında okul sosyal hizmeti önerisi [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Balaban, Ç. D. (2013). The roles of intergroup threat, social dominance orientation and right-wing authoritarianism in predicting Turks' prejudice toward Kurds [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Beelmann, A., & Heinemann, K. S. (2014). Preventing prejudice and improving intergroup attitudes: A meta-analysis of child and adolescent training programs. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(1), 10-24.
- Berny, M. (2020). The Hollywood Indian stereotype: The cinematic othering and assimilation of native Americans at the turn of the 20th Century. *Angles. New Perspectives on the Anglophone World*, (10).
- Betton, G. (1993). *Sinema Tarihi Başlangıcından 1986'ya kadar* (Çev. Şirin Tekeli). İletişim Yayınları.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Siyasal Kitabevi
- Clayton, K., Horrillo, J., & Sniderman, P. M. (2023). The BIAT and the AMP as measures of racial prejudice in political science: A methodological assessment. *Political Science Research and Methods*, 11(2), 363-373.
- Cocco, V. M., Bisagno, E., Bernardo, G. A. D., Bicocchi, N., Calderara, S., Palazzi, A., ... & Vezzali, L. (2023). Let's stay close: An examination of the effects of imagined contact on behavior toward children with disability. *Social Development*, 32(3), 1042-1059.
- Coşkun, E. E. (2011). *Dünya Sinemasında Akımlar*. Phoenix Yayınevi.
- Çapri, B., & Çelikkaleli, Ö. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutum ve mesleki yeterlik inançlarının cinsiyet program ve fakültelerine göre incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 33-53.
- Demirci, S. ve Köseli, M. (2017). İkincil veri ve içerik analizi, Kaan Böke (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde. Alfa Yayınları.
- Doğan, M. (2022). Sinema; Irkçılık, Türçülük ve Cinsiyetçilik İlişkisi: "Aile Arasında" Film Analizi. Gizem Parlayandemir (Ed.), *Türk Sinemasından Örneklerle Sinema Sosyolojisi* içinde (s. 133-151). Eğitim Yayınevi.
- Dökmen, Ü. (1988), Empatinin yeni bir modele dayanarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1-2), 155-190.
- Erdoğan, M., & Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve toplumsal dışlanma pratiği: Önyargı ve ayrımcılık. *Journal of Human and Social Sciences*, 3(1), 474-485.

- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Gabarrell-Pascuet, A., Lloret-Pineda, A., Franch-Roca, M., Mellor-Marsa, B., Alos-Belenguer, M. D. C., He, Y., ... & Cristóbal-Narvaez, P. (2023). Impact of perceived discrimination and coping strategies on well-being and mental health in newly-arrived migrants in Spain. *Plos one*, 18(12), e0294295.
- Gökçe, O. (2001). *İçerik Çözümlemesi, Teori-Metod-Uygulama*. Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıp yargı ve Ayrımcılık. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (s.17-28) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gün, S. (2017, Mayıs 10-13). *Çingenelerin/Romanların medyada sunumu: "Roman Havası Dizisi" örneği* [Tam metin bildiri]. 6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Türkiye.
- Igartua, J. J., & Frutos, F. J. (2017). Enhancing attitudes toward stigmatized groups with movies: Mediating and moderating processes of narrative persuasion. *International Journal of Communication*, 11, 158-177.
- Kağnıcı, D. Y. (2015). Psikolojik danışman eğitiminde cinsel yönelim olgusunun irdelenmesi: Benim Çocuğum filmi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(44), 83-95.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, E. (2018). Akran zorbalığında ahlaki uzaklaşma düzeyinin ve mağdurun sosyal kimliğinin mağdura yardım etme isteğine etkisi [Yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kılıçkaya, A. (2023). Küçük çocukların yaşlılara ilişkin görüşleri ve farklılıklara saygı düzeyleri ile ebeveynlerinin ve okul öncesi öğretmenlerinin yaşlı ayrımcılık ve hoşgörü eğilim düzeylerinin incelenmesi [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kubrak, T. (2020). Impact of films: Changes in young people's attitudes after watching a movie. *Behavioral Sciences*, 10(5), 86.
- Kuzembayeva, A., Aussadyk, A., & Sarsekbay, D. (2022). American cinema impact on the formation, reflection and dissemination of national stereotypes. *Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право*, 97(1), 20-29. <https://doi.org/10.26577/IRILJ.2022.v97.i1.03>
- LaVan, H., & Lopez, Y. P. (2023). An interdisciplinary approach to examining prejudice at work: A levels of analysis perspective. *Management Decision*, 61(4), 896-923.

- Len-Rios, M. E., Neumann, R., & Kim, S. (2024). Challenging Politicians on Race in Interviews: Social Dominance Orientation, Perceived Journalistic Credibility, Bias, and Appropriateness. *Journalism Practice*, 18(2), 413-432.
- Lerner, M. J. (1980). *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. Plenum Press.
- Li, M. (2019). Priming mediated vicarious intergroup contact: How narrative focus influences attitude changes toward gay people, same-sex family, and social dominance. *Imagination, Cognition and Personality*, 39(2), 151-174.
- Lindsey, A., King, E., Hebl, M., & Levine, N. (2015). The impact of method, motivation, and empathy on diversity training effectiveness. *Journal of Business and Psychology*, 30, 605-617.
- Linhares, L. V., Torres, A. R. R., de Lucena, A. K. V., & de Napolis, N. S. C. (2023). Blaming the black victim: the victim's skin color and belief in a just world. *Trends in Psychology*, 31(1), 1-15.
- Lotman, Y. (2012). *Sinema Göstergebilimi* (Çev. Oğuz Özügül). Nirengi Kitap.
- Madzarevic, G., & Soto-Sanfiel, M. T. (2018). Positive representation of gay characters in movies for reducing homophobia. *Sexuality & Culture*, 22(3), 909-930.
- Martínez-Vérez, M. V., & Albar-Mansoa, P. J. (2023). Gender roles in Spanish cinema: a critical and creative process around the word 'woman'. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1-11.
- Maunder, R. D., Day, S. C., & White, F. A. (2020). The benefit of contact for prejudice-prone individuals: The type of stigmatized outgroup matters. *The Journal of Social Psychology*, 160(1), 92-104.
- Mıdık, Ö. (2018). Tutumun ölçme ve değerlendirmesi. Balkan A. (ed.), *Tıp Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme içinde* (s.19-26). Türkiye Klinikleri.
- Musser, C. (2008). Belgesel. Geoffrey Nowell Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi içinde* (ss. 113-122), Kabalcı Yayınevi.
- Nazemi, Z., Harehdasht, H. A., & Movahhed, A. (2018). Trans-mediation of gender in Elia Kazan's adaptation of a streetcar named desire. *Littera Aperta* 6, 63-77.
- Nieuwenhuis, J., & Shen, X. (2023). The effect of meeting opportunities on local urban residents' prejudice against migrant children in China. *Urban Studies*, 60(5), 847-868.
- Onyekuru, B. O., Onyekuru, A. N., Ihemezie, E. J., Nwokorie, U. M., & Ukonu, M. (2021). Effectiveness of the use of movies in climate change communication: Empirical evidence from York, United Kingdom. *Quarterly Review of Film and Video*, 38(5), 414-431.
- Özarıslan, C. (Yönetmen). (2016). *Bademler* [Film]. Türkiye: Gümüşhane Film Atölyesi.
- Özkantar, M. Ö. (2023). Irkçılık ve Hollywood Sineması çerçevesinde Rüzgâr Gibi Geçti (1939), Çöl Aslanı (1956), Sonun Başlangıcı (1993) ve Suikastçı (2017) filmlerine dair eleştirel bir inceleme. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 6(12), 314-334.

- Özkeçeci, H. H. (2017). The role of contact and the perception of threat in prejudice towards Syrians in Turkey [Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Peker, O., & Süvari, A. (2023). Anayurt Oteli eserinin edebiyat-sinema ekfrasisinde söylem analizi kullanılarak mekânsal duygu oluşumuna etkileri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(102), 3449-3462.
- Pezzella, M. (2006). *Sinemada Estetik*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Polat, Ö., & Yıldız, T. Ö. (2018). 5-6 yaş grubu için geliştirilen aile katılımlı farklılıklara saygı programı'nın çocukların farklılıklara saygı düzeyine etkisinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(4), 389-403.
- Sanchez-Castro, J. C., Pilz González, L., Arias-Murcia, S. E., Mahecha-Bermeo, V. A., Stock, C., & Heinrichs, K. (2024). Mental health among adolescents exposed to social inequality in Latin America and the Caribbean: A scoping review. *Frontiers in Public Health*, 12, 1342361.
- Salvati, M., & Chiorri, C. (2023). Dispositional mindfulness in heterosexual and lesbian/bisexual women: Associations with sexual prejudice and internalized sexual stigma. *Journal of Homosexuality*, 70(3), 448-472.
- Sarı, A. Ç., & Alkar, Ö. Y. (2023). Randomised controlled trial of online empathy focused intercultural communication program for Turkish local society to increase their social acceptance towards refugees. *Current Psychology*, 42(18), 15575-15588.
- Serpen, A. S., Demirbilek, M., Duyan, V., & Megahead, H. A. (2018). Using movies to change homophobic attitudes of social work students: Turkish example. *Research on Social Work Practice*, 28(7), 876-881.
- Serter, S. S., & Karadaş, N. (2018). Belgesel Sinema ve Alımlama Estetiği: Gökkuşagina Dokunmak Adlı Film Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 152-162.
- Servidio, R., Cammarata, I. G., Scaffidi Abbate, C., & Boca, S. (2024). Classical and Modern Prejudice toward Individuals with Intellectual Disabilities: The Role of Experienced Contact, Beliefs in a Just World and Social Dominance Orientation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(3), 355.
- Smith, A. M. (2021). Whitewashing v. blackwashing: Structural racism and anti-racist praxis in Hollywood Cinema. Senior Independent Study Theses. <https://openworks.wooster.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=12151&context=independentstudy>
- Stathi, S., Humayun, S., Stoddart Isaac, R., & McCarron, D. M. (2021). Psychopathy and prejudice: The mediating role of empathy, social dominance orientation and right-wing authoritarianism. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 5(4), 530-541.
- Sunaryo, W., Tukiran, M., Yusnita, N., & Wulandari, D. (2021). Develop model of transformational, transactional leadership style, teachers perception and teachers

- satisfaction: Evidence from Indonesian high schools. *Psychology and Education*, 58(0), 2305-2319.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6. Baskı). Pearson.
- Taylan, H. H., & Barış, İ. (2023). Medyada Romanlara yönelik kalıpyargı ve önyargıların sunumu. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 89-100.
- Thomas, D. M., Amburgey, J., & Ellis, L. (2016). Anti-transgender prejudice mediates the association of just world beliefs and victim blame attribution. *International Journal of Transgenderism*, 17(3-4), 176-184.
- Topcu, K. (2021). Etnosentrizm ve biz-öteki karşıtlığı arakesitinde Seçim Gecesi (1998) filminin mizansen eleştirisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 158-166.
- Türten, B. (Yönetmen). (2011). *Çöp* [Film]. Türkiye: Erciyes Film Atölyesi.
- Türten, B. (2017). Kısa Belgesel Film Yapmak: Toplumsal Belgeseller Örneği. Nagihan Çakar Bikiç, Ferhat Özgür (Der.) *Belgesel / Kısa Film / Video Sanatı* içinde (ss. 18-42), Doruk Yayınları.
- Utkan, K. (2023). Perceived discrimination and depression among trans+ individuals: The mediating roles of cognitive emotion regulation and perceived social support [Yüksek lisans tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ünal, E. (2021). Üniversite öğrencilerinde ruhsal hastalıklara yönelik inançların empatik eğilim ve sosyal mesafe ile ilişkisi [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Valsecchi, G., Berent, J., Borinca, I., Green, E. G., & Falomir-Pichastor, J. M. (2024). Inclusive social norms and nationals' positive intergroup orientations toward refugees: The moderating role of initial prejudice and intergroup contact. *Group Processes & Intergroup Relations*, 27(2), 322-347.
- Van Assche, J., Swart, H., Schmid, K., Dhont, K., Al Ramiah, A., Christ, O., ... & Hewstone, M. (2023). Intergroup contact is reliably associated with reduced prejudice, even in the face of group threat and discrimination. *American Psychologist*.
- Vezzali, L., Stathi, S., Giovannini, D., Capozza, D., & Trifiletti, E. (2015). The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(2), 105-121.
- Welten, A. N. B. (2019). "They are us." *A research of the visual portrayal of criticism of fear for the 'Other' and 'us versus them' mentality in the film US (2019)* [Yüksek lisans tezi], Utrecht University.
- Whitford, D. K., & Emerson, A. M. (2019). Empathy intervention to reduce implicit bias in pre-service teachers. *Psychological reports*, 122(2), 670-688.
- Yel, A. M. (2018). Medya ve sinemada temsil edilme biçimleriyle İslam karşıtlığı. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-16.

- Yıldırım, N., & Akgün, S. (2013). Sivil toplum kuruluşu gönüllülerinin sosyal sistemin meşruiyetine ilişkin algıları, adil dünya inançları ve sosyal baskınlık yönelimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 115-128.
- Yıldırım, S. (2021). Ayrımcılık temelli dışlanma: Türkiye’de çalışma hayatında kadınlar. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 11(2), 321-346.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2023). Din ve değerler eğitimi aracı olarak sinemanın etkisi ve gücü. *Nisar*, (2), 173-195.
- Zheng, J. K., & Zhang, Q. (2016). Priming effect of computer game violence on children's aggression levels. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 44(10), 1747-1759.